

Krigen i Trøndelag V:

Forsvar improviseres i Sør-Trøndelag

Av oberst Erik Qvam

Etter okkupasjonen av Trondheim var det ingen myndighet som kunne gi ordre om mobilisering i Sør-Trøndelag. Det var da ikke rimelig å vente at folk selv grep til våpen når man tenker på den propaganda som i mellomkrigsårene var drevet mot enhver form for forsvar. Og derfor hadde man i tillegg fått Quislings og den totalitære makts trusler mot alle som samlet seg til forsvar.

Situasjonen syntes således vel tilrettelagt for angriperen i Sør-Trøndelag.

Imidlertid viste det seg at det over alt samlet seg folk og deres spørsmål var: Hvor kan vi få tak i våpen?

Hvis noen av de første fremmøtte grupper skal nevnes, må det bli skytterlagsmedlemmer og høyskolestudenter. Det var åpenbart at forsvarsviljen allikevel ikke var død i Sør-Trøndelag.

På forskjellige steder i distriktet vokste det opp grupper av frivillige som ble formert i avdelinger under ledelse av befalingsmenn, som også søkte etter oppgaver å løse.

Til å begynne med hadde man bare skytterlagsmedlemmenes geværer. Men så kom endel distrikts-offiserer, pensjonerte og ulente offiserer med militært materiell som de hadde fått utlånt fra de sentraliserte magasiner til den frivillige militærutrustning, den siste tid før krigen.

Senere ble man også oppmerksom på at ikke alt militært materiell hadde vært sentralisert i Trondheim. Materiell for 2 landveranskompanier lå nemlig i et magasin nær Nypan, i alt utstyr for 400 mann.

Innen alle lag av folket var det mennesker som i denne kritiske situasjon for landet vårt ydet det de evnet, og gjorde dette uten cære.

Jernbanene, veivesenets og grubeselskapenes ingeniører og arbeidere kom med reskaper og sprengstoff og begynte å forberede broer og veier til ødeleggelse.

Ullvarefabrikker sendte uniformsklede, kvinner sydde uniformer og skomakere lavet patronbelter og patrontasker.

Leger kom med sine instrumenter og sanitetsforeninger og kvinnenes frivillige arbeidshjelp samlet inn senger og sengklær og laget enkeltmannspakker, apotekere sendte forbindingsmateriell og medisiner og i løpet av få dager sto et feltlasarett klar og noen dager senere også et feltsykehus med 120 senger.

*

Sjefen for Trøndelag ingeniørbataljon, oberstløytnant Eggan, hadde ikke noen forholdsordre og hans magasiner i Trondheim var besatt, så han dro til Sør-Trøndelag og tok som eldste offiser kommandoen som gruppesjef over alle oppsetninger.

Eggan visste ikke hvor sterke tyskerne var i Trondheimsområdet og så det som sin første oppgave å hindre at de fra Trondheim dro sydover for å angripe de norske styrker på Østlandet i ryggen.

Han beordret derfor 2 av de første fremmøtte ved Støren, pensjonert kaptein Berthold Dahl og sersjant, nå oberstløytnant og distriktsingeniør Gunnar S. Pedersen, til å etablere en sperring ved Lundamo, 10 km nord for Støren. De fikk med seg bl.a. 7 sprengningskyndige veiarbeidere, noen uniformsplagg, armbind og i altlagens arbeid og av dyktige sky-

10 geværer. Senere kom 17 frivillige fra idrettsklubben Brage i Trondheim og meldte seg for kaptein Dahl, så hans styrke kom opp til 3 befalingsmenn og 27 mann.

Kaptein Dahl lot broene gjøres klar til sprengning, organiserte forsvaret, etterretnings- og sambåndstjenesten, inndelte styrken i vaktlag og fikk den hvilende styrke i hus like ved stillingen.

*

Oberstløytnant Pedersen har fortalt meg følgende om kampen ved Lundamo:

Kaptein Dahl hadde valgt gode stillinger med 300 m skuddfelt et stykke foran broene som skulle sprenges og stillingsbesettelse var øvet noen ganger.

Søndag 14. april kom telefonmelding fra en av postene. Han var meget oppskjørtet og sa bare «der for de» og hengte på røret. Kaptein Dahl beordret straks stillingen besatt, meldte til Støren og etterlot en mann ved telefonen med spesiell ordre om å sprengre den første broen hvis tyskerne kom for nær.

Det var noen sindige, alvorlige karer vi hadde i stillingen, forteller oberstløytnant Pedersen. — Deres innstilling var at angriperne var så mange og vi så få, at vi måtte skyte mange av dem hvis vårt forsvar skulle lykkes.

Den forreste del av tyskernes styrke besto av 2 motorsyklistene og en lastebil. Kaptein Dahl ventet til de var på 50 m hold og skjøt derpå bilføreren. Dette var signalet til ildåpning fra vår stilling, angriperne hoppet ut, åpnet ild og begynte sprangvis fremrykning mot stillingen. Herunder falt Steinar Kvernmo. Våre karer hadde ikke forsvinningsdrakter, men lå godt nede i sneen med lommetørklede over hodet, og skjøt rolig og sikkert. Etter hvert falt flere av angriperne og den tyske skytning ble svakere, men så ble også kaptein Dahl truffet og drept.

Nå grep også tyskernes hovedstyrke inn og deres ild ble påtagelig sterkere, særlig var et maskingevær ut til høyre for oss meget sjenerende.

Sersjant Pedersen, som nå hadde kommandoen, fant da at tiden var inne til å gå tilbake til broene og sprengre disse.

Det var lite ammunisjon igjen, stillingen ved broene var mindre god og telefonvaktan var forsvunnet uten å sprengre den broen han hadde fått ordre om. Sersjant Pedersen telefonerte da til Støren, orienterte om situasjonen og ba om forholdsordre. Denne gikk ut på at begge broer skulle sprenges, styrken skulle gå tilbake til Haga bro ved Støren og melde seg der. Sersjant Pedersen sprengte så broene og gikk med sin styrke tilbake til Støren ovenrensstemmende med ordren.

Denne kamp ved Lundamo var på flere måter betydningsfull. Kirkevergen i Trondheim har etter krigen opplyst at 11 tyskere, som falt ved Lundamo 14. april, bl.a. en kaptein, ble kremert 17. april. Og til St. Elisabeths hospital ble innbragt 10 til dels hårdt sårede tyskere fra Lundamo, bl.a. en løytnant.

I en tid hvor resultatene av den militær-tekniske utvikling hadde dominert debatten om forsvaret, hadde altså noen gode skyttere med 10 Krag-Jørgensen-geværer på 2-3 timer satt 21 motstandere ut av spillet, samtidig som de selv hadde 2 falne. Verdien av skyttermanskapsarbeid og av dyktige sky-

teinstruktører ved de militære avdelinger, var igjen blitt bevist.

De fleste falne tyskere viste seg å være skutt gjennom hodet og oberst Weiss, den tyske sjef i Trondheim, spurte den norske lege på hospitalet om det var vanlig at nordmennene skjøt så godt. Og legen bekreftet dette.

*

Tyskerne fortsatte ikke fremrykningen sydover. Det er sannsynlig at den hårde motstand de møtte av den lille vaktstyrke ved Lundamo i forbindelse med tyskerenes egen, begrensede styrke og deres kjennskap til fjellandskapet sydover, var årsaken til at oppsetningene i Sør-Trøndelag så lenge kunne foregå uforstyrret, frasett endel spredt bombing.

Imidlertid fortsatte i dalene arbeidet med å organisere avdelingene, forsvaret og øve avdelingene.

I Berkåk-området ble organisert en bataljon på stab og tre kompanier, i alt 300 stridende, med major Odd Grundt som sjef. Oberstløytnant Eggan bestemt at bataljonen, som utgjorde den vesentligste del av hans styrke, skulle disponeres i Berkåk-området med et kompani ved Bjørset, 4 km nord for Garli stasjon, og et kompani ved Eggan-Sørflå i Orkdal. Han visste at det disse steder var gode muligheter for sperring, men man måtte regne med tysk fremrykning også gjennom Orkdal og måtte derfor ikke spre sin lille styrke for meget. Til Haga ble derfor bare fremsendt et vaktlag fra kompaniet på Bjørset.

Fra den avdeling som var under oppsetning på Oppdal, beordret oberstløytnant Eggan ulønt rittmester Toralf Juell med en mindre styrke til å hindre tysk fremrykning gjennom Sunndalen. Eggan fryktet tysk landsetting i Sunndalsøra og instruerte Juell om å la fjerne alle biler i området Røkkem — Sunndalsøra, føre dem oppover i dalen og forberede stillinger og veiødeleggelse der.

Rittmester Juell organiserte også observasjons- og sambåndstjenesten, fikk satt opp et hjemmevern på 40 mann i Sunndalsøra, lot ved stikkprøver foreta kontroll av post og med bruken av telefon.

*

Til Singsås i Gauldalen var kaptein Gert Munthe kommet fra Trondheim. Han hadde heller ingen forholdsordre og ingen kontakt med høyere myndighet og gikk på eget ansvar i gang med å organisere forsvaret mellom Støren og Røros, inntil kommandoforholdene kunne bli ordnet. Han lot samle inn private geværer og organiserte de frivillige, en styrke på 5-6 befalingsmenn og ca. 100 mann.

Da han hadde fått forberedt ødeleggelse av vei- og jernbanen og organisert forsvaret i Gauldalen, reiste han med en del av sin styrke til Røros. Han anså det nemlig som en viktig oppgave å få samband med høyere norske myndigheter, og med Sverige, og å få åpnet veien Røros—Brekken-grensen, for å kunne ta imot eventuelle tilførsler fra Sverige. På Røros samlet han folk og våpen og ordnet sambands- og forsyningstjenesten. Med oppbudt sivilt menneskap fikk han broytet veien

Røros—Brekken-grensen og senere, i samarbeid med svenskene, fortsatt arbeidet på den annen side av grensen.

Den best utdannede og utstyrte del av styrken ble oppsatt som beredskapsavdeling på ski og patruljerte bl.a. i de mest sannsynlige landsetningsområder for fallskjermtropper.

Kaptein Munthe fikk senere kontakt med oberstløytnant Eggan og ble underlagt hans kommando.

Som det fremgår av det jeg foran har nevnt, hadde man nå, uten ordre fra noen sentral myndighet, sperret dalene som førte sydover fra Trondheim. I løpet av få dager var det vokset opp avdelinger av frivillige, veier og jernbaner gjort klar til ødeleggelse, forsvarsstillinger forberedt og en organisert forsyningstjeneste begynte å virke — en forsvarsfront mot nord var skapt ved improvisasjon.

Detto var resultat av offervilje, initiativ og dyktig ledelse — en beundringsverdig prestasjon — for frasett magasinet på Nypan manglet absolutt alle normale forutsetninger for å skape et forsvar i Sør-Trøndelag.

Den første fase i forsvarsopp-gaven var således løst.

*

Neste fase i forsvarsopp-gaven ville komme når fiendens motiltak begynte å virke, med bombing, artilleri-ild, omgælsler, osv., når rykter og meldinger om egne styrkers tap og nederlag, og skumlerier om forræderi begynte å spre seg innen avdelingene.

Det er ikke tvil om at disse frivillig-avdelingene, som ble improvisert i Sør-Norge, besto av vårt lands beste, mest verdifulle folk, for de vaklende fant unnskyldning for å bli hjemme i den manglende mobiliseringsordre. Men resultatet i 1940 viste også at bare offervilje for saken ikke er tilstrekkelig i moderne krig.

Svakhetene i slike improviserte, frivillige avdelinger var åpenbare, og hadde tyskerne rykket sydover før kommunikasjonsødeleggelsene i dalene var forberedt, ville det neppe ha lyktes å stanse dem.

Den største vanskelighet den første tid var den mistro, som på grunn av den politisk opprevne tid rådet mellom disse mennesker, som plutselig var samlet og ikke kjente hinannen. Vårt folk var praktisk talt ikke orientert om de forskjellige virkemidler i moderne krigføring og forsto ikke at det å stå mistro innen motstanderens leir var et normalt ledd i krigføringen.

Men hovedproblemet i Sør-Trøndelag, som i resten av Sør-Norge, var — og er forøvrig også i vårt forsvar i dag — den manglende forståelse for og oppdragelse i militær disiplin. En militær avdeling er ingen diskusjonsklubb, hvor man kan vente å få en akseptabel forklaring på alle forhold. Uansett hva den enkelte mener og tror, må han finne seg i å være bare et lite hjul i et stort maskineri og lystve hurtig og ubetinget. Om sjefene handler 100 pst. riktig er i krig ikke avgjørende, for fienden kan ikke vite om det er riktig eller ikke og er nødt til å ta sine motforholdsregler. De underordnede kan ikke avgjøre hva som er det beste og må bare lystre og håpe at sjefen har valgt den beste løsning. Dette er krigens krav til disiplin.

Så lenge egne styrker har fremgang stilles disiplinen som regel ikke på den avgjørende prøve, men under tilbaketrekning og nederlag, noe som enhver militær avdeling må gjøre regning med, viser det seg om oppdragelsen i fredstid har vært riktig. Da er det bare avdelinger med den hårde, ubetingede disiplin som tross alt vil ha muligheter til å gjenopprette situasjonen.

104248